

втратила забагато часу. Йому перешкоджає те, що хтось, ніби передбачивши цей крок, завбачливо спорожнив магазин його зброї.

Таким чином, пройшовши усі можливі кола пекла за одну ніч, Людвик дізнається про призначення на посаду міністра, на місце ув'язненого колишнього керівника. Ні сам Людвик, ні Анна не можуть зрозуміти причину такого рішення, адже почуте Вухом, як вважають вони, аж ніяк не могло залишитись непоміченим. Подружжя у розпачі. Людвик на гачку. Його посада – це щоденна катівня, ще більший тиск під прицілом StB.

Це – фільм про особисту трагедію, і водночас, певним чином, своєрідний «детектив» чи квест. З огляду на тему, а також на обрану автором камерність, деталі тут мають важливе значення. Наприклад, навіть не те, що Людвик знаходить прослуховуючі пристрої, а те, як і де вони розміщені: на цілком помітних місцях, розкладені і прикріплені там, де їх менш за все очікували хазяї: на кухні, у ванній, у туалеті. Схоже, розміщені недавно. Можливо, під час міністерської вечірки. Чи, можливо, жучки встановив хтось із тієї нетверезої компанії чоловіків, що зайшли до Людвика під приводом повернення загублених ключів від будинку. Такий самий психологічний квест спілкування Людвика з колегами по роботі, з сірими «чоловіками в цивільному», коли людина, доведена до максимального психологічного напруження, намагається зрозуміти свої шанси на виживання, вловити натяк, який би прояснив ситуацію, можливі небезпеки, став би ключем до виходу з цього кута. Весь час постає питання про серйозність підопозр, про підстави передчуттів головного героя. Ситуацію ускладнює неможливість зрозуміти, чи справді існує загроза, чи тільки уявляється...

Зйомки фільму були завершені в 1970 році, та через заборону цензури на широкий екран стрічка вийшла лише 18 жовтня 1990-го. Чимало прикмет фільму вказує, що дія відбувається у 1950-і роки, в повоєнній Чехословаччині.

Якраз з огляду на воєнні дії в Україні, які чи то вже переросли, чи прагнуть перерости у III Світову, ця важка ретроспекція своєчасна, навіть актуальна і рефлекторно-необхідна. Що дає досвід фільму? Він дає розуміння реальності радянського життя. Не прикрашеного, такого, яким пропагують його зачаровані радянськими спогадами (чи, можливо, отриманими коштами?) «звичайні» ютубівські блогери або автори численних фейсбуківських постів про те, як було добре в СРСР. Система пам'ятає свою міць і силу, масштабну могутність. Досі багатьох не залишає у спокої... На часі зрештою усвідомити і прийняти цей досвід у цілісній формі. З радянськими принципами економіки і політики, цензурою, жорстокими кривавими гаслами і їх практичною реалізацією, в'язницями, катівнями, ГУ-ЛАГом як найвищим «досягненням» цієї озвірілої у своїй ненависті до власного народу, чи то населення, системи, з КДБ, діяльність якого розширилась за межі країни, чим принесла і в інші землі страх, розбрат, жорстокість, смерть... Це пам'ять людей, які, переживши, не зможуть забути. Незнання уже неможливе.

Вергілій українського театру – Олег Вергеліс

Театральний і кінокритик, журналіст Олег Вергеліс.

30 вересня 2022 року пішов з життя театральний і кінокритик, журналіст, мистецький оглядач, письменник, публіцист, багаторічний редактор відділу культури тижневика «Дзеркало тижня», педагог, керівник літчастини Івано-Франківського театру ім. Івана Франка (з 2020 року), заслужений журналіст України Олег Вергеліс. Він є автором численних публікацій у періодичних виданнях («Київские ведомости», «Главред», «Український театр» та ін.), оповідань та п'яти книг про театр («Квиток на вчорашню виставу», «Театр, де розбиваються серця», «Народна артистка» та ін.), лауреатом конкурсів та літературних премій. Про Олега як людину і фахівця, його різнобічні таланти – у спогадах друзів і колег.

Наталія Пономаренко

«Поза зоною досяжності...»

Пробач, що скористалася твоєю назвою статті про Степана Олексенка та Марину Герасименко, але, як казав твій улюблений Тев'є: «Краще не скажеш. Хто з нас писав, а хто диктував?»

Наше знайомство було десь на початку 90-х. Багаторічна керівниця літдрами Українського радіо Ніна Новоселицька подзвонила Сергію Данченку і попросила, аби він прийняв її учня, як вона тебе називала, з приводу інтерв'ю до початку сезону. Ти тоді лише починав свою роботу в «Київских ведомостях». Ти прийшов. Юний, запальний, азартний, і в той же час ти підкоряв своєю ін-

телігентністю, закоханістю у Театр, енциклопедичними знаннями з будь-якої галузі мистецтва. Ти володів даром – слухати співрозмовника, відчувати людину на межі інтуїції, ненав'язливо і непомітно підводячи до сакрального моменту істини.

Зустріч із Данченком, що була розрахована на годину, перетворилася на роки щирого спілкування однодумців. Не кожному він міг розкритися як тобі, бо знав і відчував, що вам обом даровано особливе розуміння всеосяжності Театру, його сили, жертвовності і миттєвості. Ваші зустрічі дедалі ставали об'ємнішими, ґрунтовнішими. Сергій Володимирович, часто-густо байдужий до відгуків в пресі на свої роботи, саме завдяки тобі почав цікавитися, що пишуть. Він чекав на твої рецензії, есе, портрети акторів. Поступово вводив тебе у «ближнє коло», з повагою ставився до твого мовчання, розумів: якщо не пишеш, отже, щось не вийшло.

Саме ти перший торкнувся надскладної теми життєвих перипетій Наталії Михайлівни Ужвій. Прискіпливо вивчивши всі архіви, історію родини, арешти та загибелі двох її братів Євгена та Назара, яких вона розшукувала не один рік, поки не отримала повідомлення про посмертну реабілітацію обох у 1952 році. Саме ти розповів читачам про те, що не лише Ужвій «зрадила» Курбаса, а ще 63 особи підписалися під тим маніфестом. Отже, не лише на Ужвій, а й на більшості трупи «Березоля» лежить важка провина. Пізніше разом із Тамарою Бойко на «Укртелефільмі» ви створили художньо-документальний фільм про Наталію Михайлівну «Листи з дідусевої папки». Окрім статей та рецензій, ти захопився телебаченням, створивши на каналі «Культура» низку передач про акторів старшого покоління, творчість яких невід'ємна від історії українського театру.

Поступово з Олега ти став Олегом Анатолійовичем – особою, яка надавала значущості і престижу численним оргкомітетам, фестивалям, мистецьким форумам. Ти зайнявся педагогічною діяльністю. І все ж серед усього цього ти, як цирковий акробат, що працює без страховки, тримав баланс між спокусами та лестощами. З одержимістю алхіміка займався своєю головною місією – Театром. Кожне видання, що виходило з-під твого пера, миттєво розходилося як найкращий бестселер (починаючи з книжки «Квиток на вчорашню виставу» і закінчуючи роботою про Нонну Копержинську). Для неофітів написане тобою ставало відкриттям, і навіть спеціалісти мусили визнати твій талант дослідника, що зафіксував історію театру ХХ століття.

Як особисту втрату, ти сприйняв відхід в інші світи Данченка – Друга, Вчителя, Майстра. Маючи легку вдачу, ти завжди вмів розрадити. Гострий розум, іронія, самоіронія ставали в пригоді, коли розповідав театральні байки, анекдоти, курйози власного життя. З тобою ніколи не було нудно. Ти сам був надзвичайно артистичний, з вишуканим, бездоганим художнім смаком. Невипадково ти так легко і невимушено затоваришував із Богданом Ступкою. У мене і досі враження, ніби Данченко йому заповідав тебе. І знову розмови, дискусії... Безліч ідей,

мрій, спільних проєктів народжувалися вами. Як азартно ви сперечалися, як смішно сварилися! Величезна подяка тобі, що так точно і влучно, із притаманним тобі щемом ти передав ту атмосферу у книзі «Українська драма», зафіксував ці безцінні миттєвості.

Як обоє ви тішилися, коли Сашко Білозуб здійснив постановку вистави «Соло для годинника з передзвоном» О. Заградника, в якій отримали бенефісні ролі наші провідні актори Станіслав Станкевич, Олексій Петухов, Степан Олексенко, Євген Свиридюк і чарівна Зіна Цесаренко! Якою любов'ю, захватом і ностальгією була просякнута твоя рецензія на цю виставу... Кожному із акторів ти подарував надію і віру в те, що над справжнім талантом час не владний.

Коли ти, танучи в морі квітів, покидав стіни такого рідного тобі театру, сумно стукотіли каштани по бруківці біля фонтану... Ми не змогли, як завжди, випити кави з машини біля театру, яку ми називали «багажником» – він був зачинений.

Р. С. Я чекатиму на дзвінок, аби почути таке знайоме: «Сонце, передзвони, коли зможеш...»

Ростислав Держипільський, генеральний директор-художній керівник Івано-Франківського драматичного театру ім. І. Франка

Я казав і кажу: постать Олега Вергеліса, для української культури загалом і для українського театру зокрема, є непересічною. А насправді, мені здається, що тепер вона залишилася вакантною. Так, як він любив театр, – не знаю, хто ще так його любив і любить... Він дихав театром, він ним жив, він творив театр, якщо говорити про людський бік його особистості. Олег був великим професіоналом, геніальним театрознавцем, людиною, яка мала дар відчувати і розуміти митців.

Тепер розумію, що його ще відрізняло від раціональних творців рецензій, – він часто, а може, й першочергово, підключав душу, своє чуття, внутрішній світ, і через призму цього сприймав постановки, образи, ролі.

Олег не боявся робити те, чого він ніколи не робив. Він писав, вів передачі на телебаченні, робив зустрічі і вечори. Але, коли я подзвонив йому з Парижа і сказав: «Олеже, давай у виставі "Модільяні" будь тут і зараз на своїй території – як ти це бачиш, розповідай про Модільяні: чи біографічні моменти, чи роби свої рецензії на те, як грають актори...» – він одразу погодився. І це ще одна унікальна історія – як нашому театру випало співпрацювати з Олегом Вергелісом у такий спосіб, коли він став частиною мистецького організму, став актором. До речі, те, що його найбільше відрізняло від інших, хто пише про театр: Олег любив проникати всередину театру, занурюватися, щоб розуміти, як створюється постановка. В одному інтерв'ю він так і сказав: «Модільяні – це продовження мого театального роману».

Напевно, Олег Вергеліс – один з найбільш плодотворних театрознавців, журналістів, з огляду на те, скільки написав книжок, рецензій, як він стежив за всім, що відбувається з

українським Театром не лише в столиці, а й поза її межами. Він сідав і їхав, поки міг. І писав до останнього подиху. І це його велика заслуга. А скільки він засвітив зірок – чи режисерів, чи акторів! Усі розуміли, що коли він казав своє слово про когось, це великого вартувало. І я також не виняток. Завдяки Олегу я відбувся на сьогодні як режисер, керівник, бо він справді допомагав, стежив, радив, редагував деякі мої вчинки, які стосувалися поводження з владою, радив, бувало, у моїх режисерських роботах. Він завжди був включений. І це величезна втрата для мене особисто – втрата і професіонала, і порадики, і друга. Досі не можу збагнути, відпустити... я ще з ним спілкуюся.

Ольга Стельмашевська, мистецтвознавець, журналіст, директорка PR-агенції «Дель Арте»

Розбиті серця театру

Над моїм робочим столом висить рекламний постер до книги Олега Вергеліса «Театр, де розбиваються серця», який він подарував. Називаючи так свою передостанню книгу, Олег мав на увазі творчі долі та життєві шляхи головних героїв нашої театральної історії. Проте сталося так, що остання сторінка цієї книги має бути написана нами – друзями, колегами, однодумцями і живими героями Олегових статей і книжок... Вже про нього самого.

Несправедливо ранній відхід Олега Вергеліса у багатьох викликав шок та... позбавив підтримки. Театр, який він обожнював, якому служив вірою і правдою, точним словом, щирим, дбайливим співпереживанням – втратив свого вірного друга. І у певному сенсі – співтворця.

Тон, емоція, посил, смак – завжди були важливі для Олега у будь-яких текстах, адже він сам уважно ставився до слова, до формулювань і визначень, до цитат і аналогій, до точності підібраних образів, оскільки його фахом була філологія.

Можливо, тому його тексти, судження, «прочитання» й зчитування вистав, фільмів, ролей завжди викликали захоплення. Вони ніколи не були сухими чи науковими. Мова і стиль Вергеліса – точні, красиві, багаті й читабельні. В цих текстах завжди було те, чого не завжди вистачає фаховим театрознавцям, в них ніколи не було зверхності і снобізму, жонгливання хитромудрими словами, критики заради критики. У них панує любов до Театру і Людей Театру. За це його поважали і читали. Особливо – просто читачі. Багато з них завдяки невтомній просвітницькій діяльності Вергеліса долучилися до Театру як такого.

Сьогодні важко сказати, у скількох театрах (Києва, Івано-Франківська, Львова, Одеси чи Сум...) і скільки вистав поставлено за п'єсами, рекомендованими ним... Колись, у щасливі і безтурботні часи староноворічних театральних капусників, актори у своєму скетчі порівняли Олега Вергеліса з античним Вергілієм через схожість прізвищ. Наші «широко освічені тележурналісти» ще довго плутали Вергеліса з Вергілієм. Олег про це знав і з гумором до цього ставився, багато пишучи й аналізуючи сучасний «телек», який, власне, й призвів до «конца времен и прекращения дней». Наразі аналогій між Вергілієм та Вергелісом – побільша-

ло. «Еней спускається в пекло» – назва рецензії Вергеліса на виставу рідного для нього в останні хворобливі роки Івано-Франківського театру ім. Івана Франка за п'єсою Котляревського, але на основі сюжету поеми Вергілія. В ній, як у «дзеркалі сцени» (оригінальна театральна премія, придумана Олегом Вергелісом під час його співпраці із «Дзеркалом тижня»), – відбилися час і погляди на театр його сучасника. Замкнулося коло. Від моменту, коли уперше пожартували над театральним критиком(!) в акторському капуснику, зробивши його ім'я – брендом. До цих слів: «... Бути чи не бути? Для них не існує такого запитання. Звісно, бути. Перемагати. Зберігати силу духу і гумору...» І пам'ять. Адже наш «Вергілій українського театру» цілком на це заслужив.

Богдан Струтинський, Голова Національної спілки театральних діячів України

Людина, яка творила театр

Ми попросилися не просто з театральним критиком і журналістом, було дуже чітке відчуття: відходить епоха. Ім'я Олега Вергеліса настільки тісно асоціюється з театром, що він став своєрідною константою. У своєму есеї пам'яті Анни Липківської Олег написав: вона була часоформуючою постаттю. Власне, це стосується і самого Олега.

Навіть коли захворів і останні кілька років був присутній в театральному просторі тільки онлайн, він все одно залишався активним, знав, де і що відбувається, переглядав записи вистав, давав поради і писав, писав, писав. Його дописів завжди чекали, особливо після 24 лютого. Здається, тоді він особливо гостро відчув силу слова і роль театру в нашій боротьбі, спілкувався з багатьма колективами, допомагав з реалізацією різних творчих проєктів. Наприклад, одного з останніх – «Поезії незламних» в Київському театрі ім. Івана Франка. Багато поетів і письменників надсилали йому свої свіжі твори про нинішню війну, а він їх редагував і відправляв режисеру Івану Уривському, який був модератором проєкту, або ж самим акторам. Так з'явилася низка неймовірних відеороликів, в яких сучасну українську поезію читають Наталя Сумська, Ірина Дорошенко, Марина Кошкіна, Остап Ступка, Олександр Печериця та інші франківці.

Власне, це було особливою рисою Олега – він ніколи не обмежувався тільки своїми текстами, ніколи не був стороннім спостерігачем, він був одним з тих, хто робив театр. Він міг хвалити, якщо, на його думку, було за що, міг говорити про недоліки, міг і любив іронізувати, але ніколи не був нищівним чи зневажливим.

Тож, коли наприкінці 2016 року ми формували нову команду Національної спілки театральних діячів України, не було жодного сумніву, що Олег має увійти до її складу. Це був час, коли всі знову стали молодими і завзятими, фонтанували ідеями, активно включилися в роботу. Бо тоді побачили шанс змінити обличчя спілки і, як наслідок, змінити обличчя українського театру. І нам багато чого вдалося. Олег брав участь у наших школах, де б вони не відбувалися – Києві, Бучі, Херсоні, Сумах, – він був одним

з тих, хто стояв біля витоків Всеукраїнського театрального фестивалю-премії «ГРА».

Свою останню книгу він так і не закінчив. Але за кілька останніх днів було написано стільки теплих слів, спогадів, стільки людей казали йому: «Дякую!», що вистачило б на іншу книгу – книгу про людину, яка понад усе любила український театр.

Людмила Олтаржевська, театрознавець, журналіст

Нас обікрали...

За відчуттями – ми були з ним знайомі завжди. Наше знайомство тривало понад чверть століття, і тривалий час ми паралельно працювали у щоденних газетах, по кілька разів на тиждень перетинаючись на різних подіях.

Мене завжди захоплювало щире бажання Олега не просто писати про театр, а знати його максимально глибоко, через долі режисерів і акторів, на рівні причини розчарованого, заздрісного або ж полегшеного зітхання біля дошки оголошень, на якій вивісили наказ про розподіл у нову виставу. Олег мав прекрасні стосунки як з тими, хто лише починав свій професійний шлях, безпомилково визначаючи, котрі з них уже завтра увіллуться до першого ешелону сценічного мистецтва, так і з корифеями сучасного українського театру (ніжна дружба Вергеліса з Тетяною Стебловською, Ларисою Кадочниковою, Адою Роговцевою зачаровувала...). Його появу на сцені, в івано-франківській виставі Ростислава Держипільського «Модільяні», театральна спільнота сприйняла неоднозначно. Мовляв, а чи не краще кожному займатися своєю справою і не заходити на суміжну територію? Мені здається, якби всі ці коментатори переглянули тоді спектакль – то добровільно відмовилися би від своїх висновків. Унікальна за своїм форматом, вистава, здавалося, живилася енергетикою Олега, його абсолютним захопленням героєм, який, складалося враження, подолавши відстань у часі і просторі, стоїть десь за лаштунками і, схрестивши руки на грудях, іронічно спостерігає за глядачами. Магія театру не визначається ж рівнем засвоєного матеріалу на лекціях з акторської майстерності чи дипломом про вищу профільну освіту...

Пам'ятаю добре день, коли ми бачилися востаннє перед його хворобою. Травневий Івано-Франківськ, фестиваль «Карпатський простір», ми з колегами йдемо з театру до парку, де мала відкритися виставка, я озираюся – Олег із Ольгою Стельмашевською завершують нашу процесію, про щось тихо розмовляючи. Махаю: друзі, давайте швидше, у нас же стільки сьогодні подій. «Йдемо-йдемо»... А потім увечері ми дізналися, що Олег раптово повернувся до Києва... А потім настав день, який безжально розмежував його життя на «до» та «після»...

... Одну зі своїх останніх статей на порталі «Главком» Олег Вергеліс назвав так: «Ми жили бідно, а потім нас обікрали...». Сьогодні ця назва цілковито відповідає всій ситуації, що склалася в українському театрі після завершення земного шляху непересічного і максимально відданого своїй справі театрального критика. Хто завтра любитиме театр так, як любив його Олег Вергеліс?..

Марина Смілянець, драматург, сценарист

Хотілося б, аби хтось зараз зміг написати про Олега Вергеліса так, як вмів писати лише він. З властивою йому легкістю, проникливістю, іронією, парадоксальністю, грою слів і створенням власних сенсів...

Олег Анатолійович мав у собі щось невідоме. Окрім того, що був професіоналом і працелюбом, безперечно, був людиною талановитою. Його талант полягав у вмінні подорожувати часом. Часом Театру. Він не лише проявляв його минуле, фіксував теперішнє, а й створював майбутнє... Адже, крім основної діяльності (написання книг, статей, нарисів, інтерв'ю), він відкривав нові імена. Він багато їздив по різних театрах країни, знайомився з людьми, які роблять перші кроки у театральному світі, та намагався визначити, наскільки ці його нові знайомі щирі у своїх намірах, а головне, чи є в них талант... І коли його справді вражала режисура чи акторська гра, він намагався зробити так, аби всі в країні дізналися імена цих людей і обов'язково відвідали ту чи іншу виставу. Він цього ніколи не афішував, але завжди радів, коли завдяки його порадам з'являлись нові гучні проекти.

Коли я ще була студенткою, то Олег Анатолійович запропонував написати кілька статей на тему театру в «Дзеркало тижня»; для мене це було відповідальне завдання, але його віра в мене допомогла. Кілька років тому він по дружбі попросив написати п'єсу про Квітку Цірик і Володимира Івасюка «Два голоси». П'єса написана, і, якщо колись з'явиться вистава за нею, хочу, аби вона була присвячена його пам'яті.

Для підтримки театральних митців разом з газетою «Дзеркало тижня» Вергеліс започаткував театральну премію «Дзеркало сцени», яка одразу стала престижною. У свою авторську програму «Нео-сцена» на каналі «UA:Культура» запрошував відомих театральних діячів, і це були надзвичайно душевні розмови, що розкривали їх з нових цікавих, інколи неочікуваних, сторін.

Спогади зібрала Вікторія Котенюк

Європейська кіноакадемія присудила нагороду всім українським кінопродюсерам

10 грудня в Рейк'явіку всіх українських кінопродюсерів відзначили нагородою Co-Production Award 2022 від фонду Eurimages, на знак солідарності з українською кіно- й телеіндустрією, які постраждали внаслідок російського вторгнення. Премія є спільною ініціативою Європейської кіноакадемії і Eurimages, фонду підтримки культури Ради Європи. Премія становить 20 тисяч євро. «Як виняток, цього року премія Eurimages присуджується не одному, а всім продюсерам України. Це вияв великої вдячності за зростання якості українського кіновиробництва в останні роки й знак постійної підтримки тепер, коли ця інфраструктура зазнала краху», – йдеться в спільній заяві організаторів премії.

Українські продюсери Юлія Сінкевич, Дар'я Бассель, Саша Костіна та Єгор Олесов, які взяли участь у церемонії, оголосили, що передадуть статуетку в Музей кіно Довженко-Центру.